ÉRTEKEZÉSEK
A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.
AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL
SZERKESZTI
GYULAI PÁL
OSZTÁLYTITKÁR.
VIII. KÖTET. VI. SZÁM. 1879.

UK ONPOHÁR.

A

RÉGI MAGYAR JOGI SZOKÁSNAK EGY TÖREDÉKE.

HUNFALVY PÁL
R. TAGTÓL.

Ára 20 kr.

BUDAPEST, 1879.
A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1869.

I. Solon adótörvényéről. Télfy Ivántól. 1867. 14 l. Ára 10 kr. — II. Adalékok az attikai törvkönyvhöz. Télfy Ivántól. 1868. 16 l. 10 kr. — III. A legújabb magyar Szentirásról. Tárkányi J. Bélától. 1868. 30 l. 20 kr. — IV. A Nibelung-ének keletkezéséről és gyanitható szerzőjéről. Szász Károlytól. 1868. 20 l. 10 kr. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása Toldy Ferencztől. 1868. 15 l. 10 kr. — VI. A keleti török nyelvről. Vámbéry Armintól. 1868. 18 l. 10 kr — VII. Geleji Katona István főleg mint nyelvész. Imre Sándortól. 1869. 98 l. 30 kr. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Bartalus Istvántól. Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 60 kr. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai 1550—59.—2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. — 3. Baldi Magyar-Olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbiró mint iró. — 5 Szenczi Molnár Albert 1574—1633). Toldy Ferencztől. 1869. 176 l. — X. A magyar bővitett mondat. Brassai Sámueltől. 1870. 46 l. 20 kr. — XI. Jelentés a felső-austriai kolostoroknak Magyarországot illető kéziratai- és nyomtatványairól. Bartalus Istvántól. 1870. 43 l. 20 kr.

Második kötet. 1869—1872.

I. A Konstantinápolyból legujabban érkezett négy Corvin-codexrol. Mátray Gábor l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr. — II. A tragikai felfogásról. Székfoglaló. Szász Károly r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. Joannovics Gy. l. tagtól 1870. 43 l. 20 kr. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmü szók értelmezéséhez. Finály Henrik l. tagtól. 1870. 47 l. 20 kr. — V. Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög-népnyelv. Télfy Iván lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. Zichy Antal l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr. — VII. Ujabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. herczegnő, mint ethikai iró. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkája 1583-ból. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növénytani nevtár XVII. és XVIII. századbeli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Besenyei előtt) Toldy Ferencz r. tagtól. 1871. 124 l. Ára 40 kr. — VIII. A semi magánhangzókról és megjelölésök módjairól. Gr. Kuun Géza lev. tagtól. 1872. 59 l. 20 kr. — IX. Magyar szófejtegetések. Szilády Áron l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. Szénássy Sándor l. tagtól. 1872. 114 l. 20 kr. — XI. A deftereken. Szilády Áron lev. tagtól. 1872. 23 l. 20 kr. — XII. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. Szvorényi József lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 kr.

Harmadik kötet. 1872—1873.

I. Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius satirájának magyarázói után. Brassai Sámuel r. tagtól. 1872. 109 l. 40 kr. — II. Apaczai Cseri János Barczai Ákos fejedelemhez benyujtott terve a magyar hazában felállitandó első tudományos egyetem ügyében Szabó Károly r. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. Szabó Imre t. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló Vadnai Károly l. tagtól. 1873 64 l. 20 kr. — V. Emlékbeszéd Engel József felett. Finály Henrik l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VI. A finn költészetről, tekintettel a magyar ősköltészetre. Barna Ferdinánd l. tagtól 1873. 135 l. 40 kr. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Ágost. külső l. tag felett. Riedl Szende l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. Dr. Goldziher Ignácztó 1873 64 l. 30 kr. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. Riedl Szende l. tagtól 1873. 12 l. 10 kr. — X. Adalékok Krim történetéhez. Gr. Kuun Géza l. tagtól. 1873. 52 l. 20 kr. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. Riedl Szende l. tagtól 51 l. 20 kr.

UKKONPOHÁR.

A

RÉGI MAGYAR JOGI SZOKÁSNAK EGY TÖREDÉKE.

HUNFALVY PÁL

R. TAGTÓL.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Jog- és Közigazgatástudományi Kar Könyvtára
Lelt. napló: 10695 Lsz.:
1956 csoport: szám.

BUDAPEST, 1879.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000385974

Budapest, 1879. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Állam- és Jogtudományi Kar Könyvtára
Leltár napló sz.: 8660/3

UKKON-POHÁR.

A régi magyar jogi szokásnak egy töredéke.

(Olvastatott a m. t. Akadémia 1879. június 9-én tartott ülésén.)

A »Nyelvtudományi Közlemények« VI. kötetében 1867-ben »Hegyaljai okleveleket« közölvén, melyek szőlőadásról-vevésről szólnak, legelőször vala alkalmam az *Ukkon-* vagy *Ukon-pohár* tudomására jutni. Az adás-vevési szerződést áldomás-ivás és az Ukkon-pohár felmutatása által erősiték meg a hegyaljai városokban, különösen Rátkán és Tályán, még pedig az oklevelek kelte szerint 1596—1660-ban. Mit jelent az *ukkon* szó? mit az *ukkon-pohár?* kérdezém ott, s úgy felelék reá: »A ki a finn hitregéket ismeri, tudja, hogy a finnek fő vagy öreg istene *Ukko* vala, a kit a Kalevala *yli-jumala*-nak, azaz felső, fő istennek nevez, s a kihez Väinämöinen, az első kalevalai hős, mindenkor imádkozik, mikor segitségre szorúl. Azt is tudjuk, hogy a finneknél *Ukko pohara* szokott szerepelni a tavaszi ünnepen. Agricola Mihály az 1551-ben kiadott finn zsoltárhoz készitett előbeszédében a régi finnek bálványait és bálványozását versekbe foglalván, különösen a karjalaiakról irja: *Egres* nekik borsót, babot és répát teremt, s előhoz káposztát, lent és kendert; *Köndös* az irtványokra és szántó-földekre ügyel, mint babona-hitökben gondolják vala, s *ha elvégezték a tavaszi vetést, az Ukko poharát itták,*

»Kuin kevä-kylvö kyvettiin,

Silloin *Ukon malja* juottiin.« Lehet-e gondolni, hogy az ezen levelekben megőrzött *Ukkon* (egyszer *Ukon*)-*pohár* ugyanaz volna, mi a finn *Ukon-malja?*« S igy folytatám ott az okoskodást: »A *pohár* szó idegen; ha volt is sáját szava erre az ivó edényre, azt nem őrzötte meg a magyar nyelv. A finn *ukko* szó tulajdonképen öreget jelent, azután öreg istent; lehetséges volna-e az *ukko* szó a magyarban is? Azután, miben a fő bökkenő van, a finn *ukko* szó csak a genitivusban veszi fel

az *n*-et, igy: *ukon* (egy *k*-val), ha tehát fel is akarnók tenni, hogy a finn *ukko* a magyarban is megvolt, az itt csak *ukko* volna, nem *ukkon* vagy *ukon*.«

Felhozván azután, mert az atyát, anyát, istent jelentő magyar és finn szók közösek (a finn *isā*=atya *ise*-(muc) a Halotti beszédben; a finn *emā* a magyarban *em*-(se), *em*-lő; a f. *im*-en magyar *em*-ek, *imetän* magy. *emtetek*; a f. *eukko* magy. *ük*, minélfogva a finn *ukko*-nak a magyarban *uk* felelne meg, ha volna ilyen szó nyelvünkben; a finn *jum*-ala magy. *vim* a *vim*-áldani szóban) — mégis gondolni lehet, hogy az *ukkon, ukon* valami viszonyban állhat a finn *ukko*-hoz, ámbár neki, más szók hasonlósága szerint, *uk* volna a magyar megfelelője. De mert a finn *eukko* ellenében ott van a magyar *ük*, s mert a finn *ukko* ellenében egy magyar *uk* gondolható: az *ukkon, ukon*, mely most legelőször a hegyaljai oklevelekben mutatkozik, még sem volna merő nyelvtudományi lehetetlenség, ha történelmi léte kétségen felül áll. De az öt oklevél, a melyben előfordul, a hitelesség minden bizonyitékával bir. »Talán hoz még új adatokat a véletlen, igy fejezém be akkori okoskodásomat: hisz az *ukkon-pohár*, bármit jelentsen is egyébiránt, *eddigelé meröben ismeretlen vala*.«

Tiz esztendő mult el minden észrevétel nélkül az *ukkon-pohárra* nézve. 1877-ben egy »*Magyar mythologiai töredék*« czimű előadást tarték az evangelikus gymnasiumban, s azt az »*Ellenőr*« közölte. Az költé fel Révész Imrének figyelmét, legalább az ösztönzé nyilatkozatra. »Rendkivüli érdekeltséggel olvastam — ugy irá Révész az »Ellenőr« 1877-dik évi 89. számában — Hunfalvy Pál *Magyar mythologiai töredékeit*. Ezen közlemény folyamában különösen feltünt most előttem azon pont, melyben négy (valóban öt) oklevél alapján az adatik elő, hogy a Hegyalján 1596—1660-ig az *Ukkon-pohár felmutatás mint ünnepélyes szertartás divatozott a szölök adásavevésekor*, vagyis az ezt követett áldomások végén. Ebből aztán azt a következtetést vonja H., hogy *Ukko* épen úgy istenség volt a pogány magyaroknál is, mint a finneknél és eszteknél stb. Ösmertem ugyan az e tárgyra vonatkozó adatokat és nézeteket mind Akadémiánk »Nyelvtudományi Közlemények« VI-dik kötetéből 1867. a 327—349. lapokról, mind az Akadé-

mia Szótárának illető betürendi pontjából: *) de bár némi kétségeim valának, nem szólaltam fel..... mert erősen hivém, hogy illető szaktudósaink nem fogják szoros vizsgálat nélkül hagyni a nemzeti tudományosságunk mezején valóban nagyfontosságu tárgyat. Ugy látom azonban, hogy tiz év alatt ez ügyben nem történt semmi; s miután ellenzés nem mutatkozott, sőt még csak kétség sem emelkedett: Hunfalvy Pál teljesen jogosulva érezhette magát, hogy bevigye nézetét a tudomány szervezetébe s *Ukko*-t, mint nemcsak a finneknek, hanem a magyaroknak is Istenét mutassa fel mythologiánkban.

»Megjegyzem, igy folytatja Révész I., hogy *bármily tősgyökeres magyarnak tartanám vagy tartsam is magamat, a finn rokonságot teljességgel nem szégyenleném;* mint protestáns ember pedig csak lelkemből örülni tudnék, ha egyházunkat oly állapotban látnám, mint a milyenben *Busch* orosz császári államtanácsos műve mutatja fel a finn protestáns egyházat.«**) Tisztán a tudomány érdekében intézi tehát azt a kérdést, vajjon az *Ukkon-pohár* nem annyi-e, mint lenne latinul *poculum ucconis*, azaz *usucapionis?* Az usucapio mind az oklevelekben mind a köznyelven *ucco*-vá összerántva szerepelhetett, valamint *sedria, judlium, incattus* s más efféle merészen összerántott szavak szerepeltek. Tudjuk ugyanis, hogy az *usucapio* nem csupán elveszett, eltévedt s használat által birtokba vett úgy-

*) Az Akadémia Szótárában ez áll: »*Ukkon-pohár, Ukon-pohár* ujabb korban felmerült régi szó, az 1867-ki Ny. Közleményekben stb. Hunfalvy Pál sejditése szerint az *ukkon* egy volna a finn hitregékben előforduló *Ukko* szóval, s a finneknél *Ukko pohara* a tavaszi ünnepen szokott szerepelni. E nézetet látszik támogatni Vámbéry A., ki a *Magyar és Török-tatár Nyelvegyezésekben* felhozza az ujgur *ukan* és csagataj *ogan*=isten szókat. Azonban szintén ezen korból t. i. 1665-ből előjő egy kötött szerződés, melynek végén ez áll: »Melynek bizonyságára minékünk biráknak és polgároknak Tóth Márton *mind áldomását mind kötőpoharát* 15 pénzes borból meghozatta és megadta.« Látjuk, hogy itt egészen hasonló szerződésben *ukkon-pohár* helyett *kötő-pohár* áll, melynek az *isten* szóval semmi köze.« Fogarasi azután felhoz még mongol bizonyitékot, mely szerint az *ukkon-pohár* annyi volna, mint *ivó-pohár*, mert mongolban *uugho*, vagy *ugho* inni-t jelent.

**) Beiträge zur Geschichte u. Statistik des Kirchen- und Schulwesen's des evang. lutherischen Gemeinden im Grossfürstenthum Finland, Leipzig, 1874.

nevezett bitang jószágot jelent, a mint az Sz. László egyik decretumában előfordul, hanem jelent már Molnár Albertnél: szokással, veleéléssel való magunknak tulajdonitott jószágot s jelenthet általában birtokba, használatba vételt, hosszú háborittatlan birtoklást. Különösen figyelembe vétetni kérem pedig azt, igy végzi R., hogy Szirmay Antal, a kinél jobban minden eddigi iróink között bizonynyal senki sem ismerte a *Hegyalja* multját, éppen *Hegyaljáról* irott müveiben is több helyütt ismételve igy határozza meg a magyarok *áldomását:* Áldomás apud Hungaros non aliud quam *potum benedictionis pro usucapione* designat.*) »Ezek szerint tehát ama hegyaljai oklevelekben említett *Ukkon-pohárnak felmutatása,* felemelése az adás-vevést követett *áldomás-ivásnak* azon végpontja volt, a melylyel befejeztetett mindazon tény, hogy a vevő a jószágot ezennel használatába és birtokába veszi, *occupat, usu capit,* mind azon áldás és ohajtás, hogy azt hosszu ideig háboritatlanul birhassa, használhassa. Csak ily értelmezés mellett lehet aztán valódi helye azon megjegyzésnek, a mely egyik oklevélben nyilván előfordul, hogy t. i. az »Ukkon-pohár felmutatásának senki sem volt ellenzője.«

Révész Imre észrevételét és kérdését ugyancsak az »Ellenőr« azon évi 92. számában megköszöném, tudván, hogy kétkedések és kérdések által süttetik ki a történelmi valóság, a melytől, fájdalom, sokan irtóznak, kik inkább szeretnek a képzelt históriákban kéjelegni, mintsem a multat szemenkint-szálankint szedegetni, bontogatni és megrostálni. Az *usucapio* vagy *occupátio* szóból összerántás történhetett, mint történtek pl. a *sedria, judlium, jurassor* stb. a »sedes judiciaria«, »judex nobilium«, »juratus assessor«-ból: de *usucapio*-ból lehetne-e *ucco,* nem-e inkább *usco!* s *occupatio*-ból lehetne-e *ucco,* nem-e inkább *occo?* Azután a nominativusokat rántja össze merészen a szokás: tehát se *usucapio*-ból, se *occupatio*-ból nem lehetne *uccon.* Hozzájárul még az a külsőség is, hogy a kérdéses *Ukkon*-t, *Ukon*-t két vagy egy *k*-val találjuk

*) Révész következő müveit idézi Szirmaynak: Notitia topogr. polit. Comit. Zempleniensis. Budae, 1803. 14. lap. Notitia hist. Comit. Zempl. Budae, 1804. 2-dik lap. Hungaria in parabolis. Második kiadás, Budae, 1877. 30-dik lap.

irva, soha nem kettős vagy egyes *c*-vel; úgyde a régiek, még a XVII. században is, a magyar szó *k*-ját is inkább *c*-vel irták, mintsem a latin szó *c*-jét *k*-val irták volna. Ezek olyanok, melyek az *ukkon, ukon*-nak akár usucapióból akár occupatióból való összerántását teljesen lehetetlennek mutatják.

Ellenkezik Révész állitásával az *usucapio* értelme is. — A Sz. László rendelése (decret. liber III. cap. 20. *De usucapionibus*), melyre Révész hivatkozik, az *usucapio* nem birtokba vételt, hanem birtokban tartást jelent, mely tulajdonjoggá is válhatik. Továbbá a szó csak ingó jószágra alkalmazható, legyen az rabszolga vagy marha, mint a decretum világosan kifejezi (»ut si quispiam suam repererit *personam*, redimat nonaginta denariis, *equum* duodecim, *bovem* quinque«). Igy értelmezi a »Cynosura de rebus et actionibus« is, azt mondván: usucapio seu vulgo dictum *bitang, bitang marha* est animalis (cujuscunque speciei) alterius impulsio, *de quo dominus nescit* stb. Végre az *usucapio* kizárja a szerződést, a mely mindég bilateralis, egyik fél átadó, másik fél elfogadó lévén; mert az usucapio egyoldalu birtoklásnak kezdetét és folytatását jelenti, melyről a másik félnek nincsen tudomása, »de quo dominus nescit.« Kezdődhetik tehát a birtoklás akár lopás, akár behajtás, akár találás, akár egyéb egyoldalu foglalás által, de sohasem szerződés által. S úgy veszik a szótár-irók, Szenczi Molnár Albert és P. Pápai is, midőn irják: »Usucapio szokással, véle éléssel magunknak tulajdonittatott jószág«, vagy *bitang marha,* mint a Cynosura magyarázza. Ezeknél fogva világos, hogy az *usucapio* a magyar jog szerint csak ingó jószágra érthető, melyet egyoldalu, tilos vagy nem tilos foglalás által vehetni birtoklásba: de nem érthető olyan ingóságra, melyet szerződés által, annál kevesbbé fekvőségre, melyet ünnepélyes szertartással veszünk birtoklásba.

Igaz, Szirmay Antal értelmezésében (áldomás potum benedictionis pro usucapione designat) e szók »pro usucapione« állanak. De nyilván félreértésből, »pro traditione« vagy »pro statutione« helyett. Szóval, az usucapionál nem lévén kivel áldomást inni: a régi magyar jog szerint az »usucapio pohara« lehetetlenség.

Ugyancsak Révész Imre a »Figyelmező« 1878. febr. és

márcz. füzetének 118—120. lapjain Rövid irodalmi szemlét közölvén, abban a következőt adja elő: »Őszintén tiszteljük a derék finn atyafiakat, de az *Ukkon,* vagyis helyesebben *Ürkon* poharat mégsem nyujthatjuk nekik, sem tőlök el nem fogadhatjuk, mert a német sógoroknak vagyunk kénytelenek azt, mint igaz jószágukat, visszaadni. Véghetetlenül sajnálom, hogy mind ez ideig nem volt s még sokáig nem is lesz érkezésem e tárgyra vonatkozó nézeteimet tüzetesen összeszedni és előadni. Most, a véletlenül jött alkalommal, csak a következőket legyen szabad röviden és töredékesen fölemliteni. Csakhamar azután, hogy a mult évi tavaszszal az Ukkon-pohár ügyében egy pár sorral felszólaltam, szives volt tudósitani engem Nagy Ignácz tályai reform. lelkész ur, hogy az ottani városi levéltárban van két oklevél, egyik 1555-ből, a másik 1668-ból, a melyekben világosan *Urkom* és *Urkŏ* (az o felett kihagyó jellel) pohár olvasható. Kérésemre hasonmását is volt szives venni s küldeni az illető soroknak, s mondhatom, hogy azokban éppen nem *Ucko* vagy *Ukkon,* hanem egyenesen *Urkom,* illetőleg *Urkon* olvasandó, vagyis az *r* a legvilágosabban ott van. Minden illető oklevelekből tehát a legszigorúbb diplomatikai szakértelemmel és hűséggel meg kellene állapitani legelőször is ama szó helyes olvasását.

Bármi legyen is azonban ezen vizsgálat eredménye, annyi az eddig ismert adatokból minden kétségen túl van, hogy az *Ukkon* vagy *Urkon-pohár* épen azon értelemben jő elő, a mely értelemben más, egyenlő tartalmu oklevelekben a *bizonyság-pohár* és *tudomány-pohár* előjő. És ez nagyon természetes, mert hiszen *Urkunde,* a szó közönséges értelme szerint is, épen annyit jelent, mint: *bizonyság,* tanúbizonyság, bizonyságlevél; testimonium, literae testimoniales vagy fidem rei testantes stb. A *tudomány-tétel* pedig ismét épen annyi, mint bizonyság-tétel. De nem csak közértelem, hanem törvényes gyakorlat szerint is áll ama szavak értelme. Már a középkori német szerződések végén, a pecséttel való megerősitésről szóló pont rendszerint ily forma szavakkal kezdődik: Dessen zu *Urkunde,* a minek a latin nyelvü okiratokban stereotyp módon ez felel meg: In cujus rei *testimonium*.... A most előttem lévő számos német okmányok közül egy 1362-ki s egy 1392-ki

egyenesen *Urkonde*-t mutat. (Bachmann, Über Archive stb. Amberg u. Sulzbach. 1801. 277. 293. l. l.) Jőnek elő a németeknél ily kifejezések is: Zu mehrer Sicherheit und *Bekenntnisse,* dess zu *Bekenntnisse,* stb. a melyhez a magyar *tanubizonyság-tétel* és *tudomány-tétel* jár közelebb. (Zeitschr. f. Archivkunde, Diplomatik u. Geschichte. Hamburg, 1834. I. 282. 305. 307. stb l.)

Mindezeknél azonban fontosabb most e tárgyra nézve előttünk az, a mi mindennél bizonyosabb, hogy t. i. a németeknél már a középszázadokban és azóta is hosszu időn keresztül igen szélesen elterjedt rendes és törvényes szokás volt az adásvevési szerződéseket *ünnepélyes áldomás-ivással* erősiteni meg. Ez ő nálok *winkouf, weinkauf, leitkauf, litkouf* stb. névvel nevezteteett, latinul pedig *vinicapium, mercipotus* stb. Ezen ünnepélyes áldomásokon aztán szerepeltek a *weinkaufsleute* vagy *weinkaufs-Kunden* is, azaz »homines qui propinationi vinariae in *fidem* et *testimonium* contractus consummati interfuerunt.« Ezek voltak tehát az *áldomás-tanúk,* vagy *áldomás-bizonyságok;* ezek mutathatták fel, vagy üríthették ki a bizonyság, vagy *Urkond* poharat. Egyenesen jőnek elő Weinkaufs-*Urkunden* is, azaz áldomás-bizonyság-levelek, *áldomás-urkondok.* 1538-ban egyik német hatóság ily végzést hozott: »Dasz an etlichen Gerichten den *Wynkauffsurkunden* nit will glaubt werden, sie werden dan durch die *Wynkauffskunden* bewert und bezeugt, welches alles nit seyn soll, sondern eyne yede Parthey mag sich mit allen glaubwirdigen *Urkunden* zu recht behelfen.« Erősen hiszem, úgy fejezi be Révész, nagyon érdekes és tanulságos figyelmeztetését, hogy ha jogi régiség-buváraink közül valaki tüzetes tanulmány tárgyává teendi a kérdést, rövid idő mulva véglegesen el lesz döntve az.«

Én meg nem hiszem, hogy jogi régiség-buváraink közül valaki egyhamar tüzetes tanulmány tárgyává tenné azt, a miről itt szó van. Minthogy pedig jó volna addig is valami bizonyosra jutni, folytassuk mi, Révész Imre meg én, habár nem tartozunk a jogászok czéhéhez, észrevételeinket és kétkedéseinket, a melyek, mint legitt látni fogjuk, már is egyet-mást kicsaltak, a mit nem tudtunk volt, s a mivel tehát jelenben tudósabbak vagyunk.

I. Ukkon, Ukon és Urkon.

Révész Imre tudósitása szerint a Tálya városa levéltárában két oklevél van (1555-ből és 1668-ból), a melyekben világosan *Urkom* és *Urkö* áll, tehát ott *Urkom-pohár* mutatkozik. A »Történelmi Tár« 1878-diki évfolyamának 657—661. lapjain Nagy Gyula is új adatot közöl az országos levéltárban levő 1581-ben hozott egy itéletből, valamely körtvélyesi szőlőeladás miatt támadt perben, a melyben a tanúk vallomása magyarul van bele fölvéve. »Második tanu, Dia Bálint, hiti után ezt vallotta: Az áldomás-ital lött Körtvélest az birák és polgárok előtt; ott volt mind az két fél, Kelemen Imre és Balázs Miklós, és *Kelemen Imre kérésére én mutattam fel az Vrkon pohárt,* és letötte Kelemen Imre az 84 forintot, és másnáp fölvette Miklós az pinzt; *én nem hallottam, hogy senki ellenzette.* Antal Ambros harmadik és Szabó Albert negyedik tanu Udvarnokon lakozók, hitök után ezt vallották, hogy ők az *áldomás-italba* ott nem voltanak, de tudják azért, hogy meglött az *áldomás-ital;* az ellenzésbe nem tudnak semmit, ha lött-e vagy nem lött az áldomás-italkor, de az törvémbe ők is ott voltanak Körtvélest, mikor az szőlőt mind hasznostul az vérnek, Balázs Miklós atyjafiának, megitéltük.« Krasznahorkához tartozik vala a körtvélesi hegyalja (promontorium); Krasznahorka Gömörmegyében, az itt emlitett Körtvélyes pedig Tornában van, közel egymáshoz. Az Ukkon- vagy Urkon-pohár tehát Gömör és Torna megyékben is divatozék. Minthogy a harmadik és negyedik tanúk ezt vallották, hogy »az *törvémbe* ők is ott voltanak Körtvélest«: nem föltetsző, ha *Ukkom-* vagy *Urkom-pohár* is fordúl elő.

Eddiglen háromszor találtunk *Urkon*-poharat: de *Ukkon* vagy *Ukon*-pohár többször került már elő, úgymint Rátkán 1596-ban, a hol »*Vkkon poharátt mutatta föl Kiss András.*« A Tályán 1612. márczius 12. költ levélben olvassuk: »Melly cserélt ültetés szőlőnek mi is felül megnevezett birák és polgárok, *eleinknek régi élő szokások szerint,* áldomását is ittuk, melynek áldomását éppen István deák ő kegyelme adta meg, úgymint tizenkilencz itcze bort, i. e. vini jus 19. *Ukkon pohátt* (pohárt) jus vini 2. Ételért adott vini jus 10, itczéje per 7 p. *Ukkon-pohár-felmutató* volt ő maga István deák.« —

Ugyanott 1623. decz. 28. kiadott levélben találjuk: »Melly vallástételeknek nagyobb bizonyságára mi is felül megnevezett birák és esküttek, *eleinknek régi élő törvények szerint,* áldomását is ittuk, melynek áldomásában Veres Bálint uram adott bort jus 25. per 15, facit florenos 3 //. 75. *Ukkon-pohárt* jus 2. ételre adott fl. 3. Az *Ukkon-pohár felmutató* volt Liszkai Kantuk János.« — Ismét Tályán 1624. május 23-ban ezt irák: »Mely vallástételeknek nagyobb bizonyságára mi is felyül megnevezett birák és esküttek, *eleinknek régi élő törvények szerint,* áldomását is ittuk, melynek áldomásában adott Veres Bálint az üdvezült Fejir uramnak halála után bort jus 127, pr. 20, facit fl. 25. //. 40. *Ukkon pohart* jus 2. Ételre adott f. 1. Az *Ukkon-pohár felmutató* volt Liszkai Kantuk János.« — Végre ugyanott 1660-ban, decz. 13-án költ levélben találjuk: »Ennek nagyobb bizonyságára áldomását is ittuk, melyet magára vállalván Puttonbergi Jánosné, Mihalycho Judith asszony adott ételre fl. 1. bor just 20. *Ukon-pohárt* just 2. volt a bornak itczéje den. 12. *Ukkon-pohár mutató* volt Pávaj Thamás.« Ezen öt »Hegyaljai oklevélben« (lásd Nyelvt. Közlemények VI. 327—349.) az *Ukkon* szó kettős *k*-val tizszer, egyes *k*-val egyszer, a szó maga tehát tizenegyszer olvasható.

Mult 1878-ki őszszel Máramaros-Szigeten Szilágyi István több adattal kedveskedék nekem. Szántón 1610. decz. 23. költ oklevélben olvasható: »Nem ellenzette senki. Áldomását is az mi városunknak régi szokása szerint megadta ű maga Tótt András, iczéjét az bornak p. d. 6. *Ukon-pohár felmutató vala Veres Mihály.* — Egy tályai oklevélben, mely 1624-ben költ, áll: »*Ukkon-pohár-felmutató volt Márton deák.*« Ugyancsak Tályán, 1625. febr. 19. költ egy oklevél, melyben ez áll: »Melly cserélt szőlőnek mi is felyűl megnevezett birák és polgárok, eleinknek régi élő szokások szerint áldomását is ittuk, mellynek áldomását éppen Balog András ő kegyelme adta meg, ugymint az készpénzre just vini 225. per d. 20. facit fl. 45. Az cserélt szőlőre just vini 10. *Ukkon-pohárt* just 2. Ételre adott fl. 1. *Ukkon-pohár felmutató volt Kantuk János.*«

Mostanáig tehát, tudtomra, *nyolcz* különböző oklevélben (a *kk*-val irt) *Ukkon* tizenháromszor, (a *k*-val irt) *Ukon*

pedig kétszer fordúl elő. Az *Ukkon, Ukon* szó tehát már tizenötször, még pedig nyolcz különböző oklevélben olvasható. Ellenben az *Urkon* szó eddigelé csak háromszor mutatkozott, ugyanannyi oklevélben.

Mi valószinübb tehát, az-e, hogy *Urkond*-ból lett *Ukkon, Ukon?* vagy megforditva, *Ukkon*-ból lett-e *Urkon?* Feleljen erre maga a nyelv.

A magyar nyelv azt mutatja, hogy neki az *rk* hangok a szó beljében nagyon szokottak. Az Anonymusnál következő tulajdonnevek vannak: *Horka, Urkun,* sőt *Urkund* is (»Tuhutum et filius suus Horca«, XXII. — »Botound, filius Culpun et Urcun« LVI. — »Thonuzoba, pater Urcund« LVII.). A Regestrum de Várad első szakaszában olvassuk: Prima meta vadit.... transit.... et inde versus domum *Urcultus.* István ifjabb király *Urkun-teleke* földet adományoz 1255-ben (ut nos quandam terram *Urkun*-teleke vocatam.... daremus. Hazai Oklevéltár 1234—1536. B.-pest, 1879. a 33. l.) Tehát, mielőtt a német *Urkunde* szó a német telepitések útján elterjedhetett volna, ilyenféle szók, mint *Horka, Urkun, Urkund, Urkult* közönségesek valának, minélfogva az *Urkunde* szót nem igen kellett volt a nyelvnek *Ukkon*-ra vagy *Ukon*-ra változtatni; még pedig annál is kevesbbé, mert meghagyta az *rk*-t az idegen nyelvekből átvett szókban is, p. o. a *porkolábban* (burg-graf), *czirkalom*-ban (Zirkel, Circulus). Az *erkölcs, tarka, szarka, fark, furkó, furkós, járkálni, firkálni, irgalom, szorgalom* stb. stb. köz magyar szók is bizonyitják, hogy az *r* és torokhang (k, g) összekerülését nem utálja a magyar nyelv. Ebben a tekintetben tehát legkisebb okunk sincs azt vélni, hogy a német *urkund* szónak *ukkun, ukon*-ra kellett volna változnia a magyarban. Megforditva képzelhetni, hogy a sok *rk*-s szó hasonlatára nem-e inkább ukkon változott el *urkon*-ra, miben valami lehetetlenség nem volna. Mert habár eddig példát nem tudok is felmutatni arra, hogy *kk,* vagy *gk rk*-vá lett valamely magyar szóban: de foghang előtt, melyet pattantva ejt ki a nyelv, csakugyan *r*-t hallunk, legalább idegen szókban, mint *piarcz* (piacz helyett); *sarcz* e német schatzból, *sarczolni*=einer Schatzung unterwerfen; *harcz* a délnémet hatz-ból, hetze helyett; még *Karsa* is Kasse helyett.

Azonban erre, hogy *kk* vagy *gk*-ból *rk* lett-e valóban, több sulyt nem fektetek; csak lehetetlenséget nem találnék ilyetén hangváltozásban, ha ugyan minden egyes esetben az *vrkon, urkom* szóban igazán *rk* és nem *ck* áll, mely *c* a régi irásban igen hasonlit az *r*-hez. Annyit bizonyosnak mondhatunk, hogy a magyar kiejtés a német *urkund* szót nem változtatta volna el *ukkun-* vagy *ukkon*-ra, még kevesebbé *ukon*-ra.

II. Ukkon-pohár, bizonyság-pohár, tudomány-pohár, áldomás-pohár, kötö-pohár.

A magyar mythologiai töredék, a melyet az 1877-ki »Ellenőr« 89-ik száma kiadott, nem csak Révész Imre és Nagy Gyula figyelmét költötte fel, hanem Deák Farkast is egy közlésre birá, mely »*Adalékok Ukkon poharához*« czim alatt az »*Ellenőr*« 95. számában megjelent ugyanazon 1877-ben. »Rimaszombat város levéltárából XVII. századi három jegyzőkönyv van kezeim között, ugy ir Deák Farkas, a melyben 300 szerződés van beiktatva az 1625-től 1700-ig terjedő időből. E szerződések záradékában, 4-nek vagy 5-nek kivételével, ilyenforma kitételek fordulnak elő:

Elmondatván a dolog egy örök áron eladott házról, igy következik a szöveg: »Melynek nagyobb bizonyságára előttünk a *tudomány-pohárt feladván* és az evictiót magokra vállalván minden legitimus impetitorok ellen, nem lévén pedig senki, ki ellenezte volna azon házat.«

Egy másik szerződésből: »Nagyobb bizonyságért a *tudomány-pohárt felhozatván* és mind a két részről a legitima evictiót magokra vállalván, senki penig nem lévén ellenző.«

»Anno 1630. jan. 29-én városunkban lakos Süveges János, az Újvárosban lakó, adta el házának az felét, az Bács János veje Varga Andrásnak ötven forintokon, a mellynek *az tudomány-poharát hozta* Fodor István.«

»Városunkban lakos Széki Márton vette meg az Ujvárosban lakozó Bács János házát örök áron, melly dolognak Szabó Márton és Sárnei Mihály *tudomány-poharát hozták.*«

».... mellynek *tudomány-poharát is meghozták,* senki mi előttünk ellenzője nem levén.«

»....Mellynek nagyobb bizonyságára *városunk szokásos törvényje szerint tudomány pohárt is küldött.*«

»....mellynek nagyobb bizonyságára *tudomány-pohárt is küldött a városházára.*«

»....mellynek nagyobb bizonyságára *városunk szokásos törvényje szerint tudomány-pohárt is hoztanak, senki ellenzője nem lévén.*« Ez a formula használtatik leggyakrabban, teszi hozzá D. F.

1676. innen a formula marad, de a *tudomány* szó előbb ritkán, később gyakrabban az *áldomás* szóval cseréltetik fel, igy: *áldomás-pohárt* hoztak; felhozták *az áldomás-pohárt.* Mind e mellett a *tudomány-pohár* még 1711-ben is fordul elő. Vannak ily változatok: »*a tudomány-pohárt,* melyel városunk régi szokása szerint tartoztak, *megadták*....« »*melynek bizonysága poharát is meghozta*«,.... »ezen dolgot az pártok mi előttünk *tudomány-pohárral* is confirmálván...« ... »mely vallást a felek *tudomány-pohárral* erősitették mi előttünk.«

A rimaszombati jegyzőkönyvben tehát előfordul: *tudomány-pohár* (legtöbbször), *áldomás-pohár* és *bizonyság-pohár.*

Deák Farkas a gömörmegyei levéltárban is egy szerződést láta 1592-ből, hol igy áll: »Mellynek bizonyságára *a tudomány-pohárt felmutatták*«, más helyt úgy áll: »*A tudomány-pohár felmutatására* elmentünk ... uramhoz.“

A rimaszombati csapó-czéhnek gróf Forgács Ádám nógrádi főispán által 1656-ban megerősitett alapszabályaiban ez áll: »A melly mester ebben az társaságban akar állani, *tudomány-pohárral* hatvannégy pénz ára borral *tartozik.*«

Abaujmegyei Fűzéren (most 771 lakosu, kik tótok és magyarok) 1665-ben következő oklevél költ, melyet egészen közlök. »Mi Fűzéri birák s polgárok, főbiró Magyar Imre, esküttt polgártársaim, ugymint Istók György, Rudi János (következik még 11 név) adjuk tudtokra, a kiknek illik ez levelünknek rendiben, hogy jöve mi előnkbe itt falunkban lakozó nemzetes Juhász István egy részrül, más részrül ugyanitt falunkban lakozó Tóth Márton. És felállván mi előttünk nemzetes Juhász István maga szabad jó akaratjábul tőn előttünk illyen vallást, hogy ő kegyelme adott itt falunkban lakozó Tóth Mártonnak, feleségének, fiainak, leányinak, egyszóval

mind két ágon levő maradékjoknak örökben huszonkét forintokban az Szabó kútnál egy darab *ortvány földet,* mellynek napkeletről szomszédságában vagyon az Úr szántó földje, napnyugotról Tóth Ferencz *ortványa,* délrül Botka Lukácsné parlag földje, éjszakrul Denkó Péter házához való föld. Úgy adja penig nemzetes Juhász István, hogy ő felelt mind felesége s mind attyafiai felől, az kikkel egy kenyeret eszik, hogy ez említett ortványnak szabados bírásában meg nem háboritják sem magát Tóth Mártont, sem feleségét, sem fiait sem leányait. Mellynek bizonyságára minekünk biráknak és polgároknak Tóth Márton *mind áldomássát mind kötő poharát* 15 pénzes borbul meghozatta és megadatta. Mellynek nagyobb bizonyságára mi is adjuk falunk pecsétével megerősittetett levelünket. Datum Füzerini, 1665. die 21. maji. Nos idem qui supra. (L. S. veres viasz).«*)

III. Hasonlóságok és különbségek.

Révész Imre, bármilyen tősgyökeres magyarnak tartsa is magát, a finn rokonságot nem szégyelné (ha t. i. ezt a *keserü poharat,* melylyel az újabb nyelvtudomány kinálni mer bennünket, nem lehet már tőlünk távoztatni), sőt őszintén tiszteli is a finn atyafiakat: de az *Ukkon-* vagy is helyesebben *Urkon-*poharat még sem nyujthatja nekik, sem tőlök el nem fogadhatja, mert, ugymond, a német sógoroknak vagyunk kénytelenek azt, mint igaz jószágukat visszaadni. Én is azt tartom, ha a németektől vettük kölcsön azt a sokat emlegetett poharat, adjuk vissza, ne tartsuk meg régiségeink között. Azonban, kissé régecske kölcsönvétről lévén szó, utána kell néznünk, megtörtént-e valóban? A mi hasonlóság van nálunk és a németeknél, az ezektől származhatik: a különbség ellenben köztünk és a németek között nem származhatik ezektől.

1) Az *urkunde* német szó (*ur*=aus, *chundan*=künden, tehát *urkünden* annyi mint kund thun, bezeugen) az, mi »zeugniss, schriftliches denkmal zu zeugniss und beweis«, azaz bizonyság, irott bizonyság, a régiebb magyar nyelvben *tudomány.*

*) Ezen oklevél eredetije Szalay Ágoston leveles gyüjteményében volt, a kinél azt, röviddel halála előtt, leirám. Az akadémiai szótár az *Ukkon-pohár* czikk alatt erre az oklevélre hivatkozik.

A német *urkunde, bekenntniss* ugyanazt jelenti, mit a magyar *tudomány, bizonyság*. Erre nézve tehát hasonlóság van a német és magyar között. — »Mindezeknél fontosabb most e tárgyra nézve előttünk az, a mi mindennél bizonyosabb, igy szól Révész Imre, hogy a németeknél már a közép századokban és azóta is hosszu időn keresztül igen szélesen elterjedt rendes és törvényes szokás volt az adás-vevési szerződéseket *ünnepélyes áldomás-ivással* erősíteni meg.« — Grimm J. erre nézve igy szól: »Mehr im Mittelalter aufgebracht scheint die allgemeine und weit verbreitete, bis heute noch fortwährende symbolische Anwendung des Weintrunkes zur Feier eingegangener Käufe; das hiess *Litkouf, Winkouf*, später *Leitkauf, Weinkauf*.« S idézi többi közt az 1245-ki évből ezt: »Ad confirmationem igitur omnium praemissorum fratres *vinum testimoniale* dederunt solempniter.« A Jus Slesvicumból is idézi a következőt: »Item si biberint in signum emptionis, nihil dato ad manus, reddat potum commercii violator.«*) A potus commercii-ból lett mercipotus; ebből világos, a mit Révész is felhoz, hogy a *Weinkaufs-leute* vagy *Weinkaufs-Kunden* azokat jelenti, a kik adás-vevési italban részesültek, kik aztán, természetesen, az adás-vevésről tanúságot is tehettek. Itt is hasonlóságot találunk az adás-vevési italra nézve mind a magyaroknál, mind a németeknél.

Mondtam feljebb, hogy a mi hasonlóság van nálunk és a németeknél, az ezektől származhatik. A német *urkunde, bekenntniss* magyarul *tudomány, bizonyság;* lehet-e itt kölcsönvét? A mi az elmebeli tehetséggel jár, az vele születik az emberrel; a *tudomány, bizonyság* fogalmát tehát a magyar nem kölcsönözte a némettől, mert az ő benne úgy lett eredetileg, mint a németben. De kölcsönözhette volna a fogalom megnevezését. Azt igen: ámde a *tudomány, bizonyság* kifejezések oly eredeti magyar szók, mint a német *urkunde* és *bekenntniss;* arra nézve tehát nem kölcsönvevő a magyar. — Az adás-vevés az emberi társadalom keletkeztével áll elő minden népnél; arra nézve sem lehet szó kölcsönvétről. — Az adás-vevésnek *ivás* által

*) J. Grimm, Deutsche Rechtsalterthümer. Zweite Aufl. Göttingen, 1854. Pag. 191. A gót nyelvben *leithu* szeszes ital, csinált bor; tehát *litkouf, leitkauf* szeszes ital vétele.

való szentesitése azonban nem foly szükségképen a társadalom keletkeztéből, az már szokás, mely népről-népre járhat. Itt áll elő a kérdés: az ivással való szentesítést a némettől vette-e a magyar? A feleletet a hit szertartásaiban találjuk meg, a melyek hasonlatosságot mutatnak a legtávolabb és legkülönbözőbb népek közt.

2) A hit is az elmebeli tehetségből foly, annak gyökere és természetes nyilatkozása mindenütt hasonló az eredeti népeknél. A görög σπένδω, σπονδή a miből a latin *spondeo, sponsio:* itallal való áldozást, azután szerződést jelent. Az Anonymus az úgynevezett *vér*-szerződést leirván — nyilván régi hagyományt vagy szokást fejezvén ki — azt mondja: »Tunc supradicti viri pro Almo duce, more paganismo, fusis propriis sanguinibus in unum vas, ratum fecerunt juramentum.« (Cap. V.) A Lett Henrik az eszteknek legyőzetését és országuk elfoglalását 1208—1226 közt mint szemtanu irván le, a kurokról elbeszéli, hogy békét kötvén a keresztyénekkel, azt *vér-eresztéssel* erősiték meg (quam pacem, sicut mos est paganorun, sanguinis effusione stabiliunt.*) Nemde két szakasztott hasonló szertartást látunk itt a magyaroknál és kuroknál? (s ez utóbbiak emlékezete már csak a *Kur-land* névben él még). A két keresztyén iró, Anonymusunk és Lett Henrik, pogány szertartásnak nevezik azt: lehet-e azért alítani, hogy a magyarok a kuroktól, vagy ezek amazoktól vették által? A pogányságból az eszteknél is maradtak szertartások; az egyik szertartást igy tudják még: »Ha régi időben az áldozat adományát vitték, tehát a *nevetlen ujjból vért eresztének,* mondván: Én véremmel nevezlek, a magam vérével szövetkezem veled, s jegyzem meg házaimat a boldogságra, a lovak istállóit, a szarvas marha aklait, a tyúkok üléseit. Boldogitsd meg azokat az én vérem és a te hatalmad által.«**) A vér-eresztés

*) Lásd: Utazás a Balttenger vidékein. Irta Hunfalvy P. I. A 314. lapon.

**) Mythische und Magische Lieder der Ehsten, gesammelt und herausgegeben von Fr. Kreutzwald und H. Neus. St. Petersburg 1854. A 15. lapon. Az eszt szók igy vannak: Kui vanal aeal ohwri moona viidi, siis *veristati nimetse sörmest werd* ja üteldi: Mina nimetan sind oma verega ja kihlan sind oma verega ja tähendam omad majad önnistamiseks, hobuste tallid, veikste laudad ja kannade örred. Vöta sina neid önnistada mino vere ja sino väe läbi.

mint látjuk, az eszteknél a *nevetlen* ujjból történik; maga a *nevetlen* ujjnak elnevezése, tudtomra, szinte valamennyi finn-ugor, és török-tatár nép nyelvében van meg; de megvan a szanszkritban is. Miért *nevetlen* ujj? talán azért, mert ebből eresztének vért az áldozatoknál? Ezt mellőzvén s az áldozatnál maradván, látjuk, hogy az a kuroknál, eszteknél, magyaroknál vér-eresztéssel is járt. Megvolt-e az a pogány németeknél is?

Erre nézve Grimm az idézett munkában ezt mondja: »Des symbolischen *bluttrinkens, der mischung des blutes mit wein* thut keine deutsche Sage meldung,« hacsak azt, mit a Gesta romana Cap. 67. egy barátság-szövetkezésről mond, német szokásra nem akarjuk érteni. Az van ugyanis ott elmondva: Nunquid tibi placet unam conventionem mecum ponere et erit nobis utile; sanguinem quilibet de bracchio dextro emittat, ego *tuum sanguinem bibam* et tu meum, quod nullus alium dimittet nec in prosperitate nec in adversitate; et quidquid unus lucratus fuerit, alter dimidietatem habeat. Grimm említ még egy hibernai szokást »Cum Hiberni foedera jungunt, *sanguinem* sponte ad hoc fusum *uterque alterius bibit*«; megemlíti Herodotusból (IV, 22.) a skytha szokást, mely szerint egy nagy cserép pohárba öntvén bort, s abba vért eresztvén . . . azt az esküvők vagy szerződők megisszák; felhozza Tacitusból (Ann. 12. 47.), hogy az örmény-iberek is vér-nyalással szentesítik a szerződést*); végre miután az Anonymusunkból vett helyet is előhozta, megemlíti még (Rühr Mittelalt. p. 323.) a kúnok szokását is, melyet nem ismerek: »Auch die Komanen liessen bei ihren bündnissen *blut* aus den adern *in einen becher rinnen,* und *tranken* es gegenseitig aus.« Herodotus még más népeknél is tud vér-eresztő szentesítést. Féld. Alyattes lyd és Astyages méd királyok úgy szövetkezének, hogy egy árral megvérzették karjaikat, s egymásnak vérét felnyalták (*το αἷμα ἀνάλειχουσι ἀλλήλων*); előre is bocsátja Herodotus, hogy ez nem hellén szokás (Herod. I., 74.) Grimm még

*) »Mos est regibus, quotiens in societatem coeant, implicare dextras pollicesque inter se vincire nodoque prostringere; mox ubi sanguis artus extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt. Id foedus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.»

Sallustiusból is előhozza, hogy Catilina a czimborásait *borba vegyült emberi vér megizlelésével* eskette volna meg (Sallust. Catil. 22.). Tehát sokféle népnél találjuk a vér-eresztéssel és ivással való szentesítést. A mit Anonymusunk a magyarokról, Lett Henrik a kurokról, mások a kúnokról mondanak; a mit továbbá a pogány eszt-áldozatról olvasunk: vajjon azt a németektől származtassuk-e? Világos, hogy nem lehet azt tenni, mert a midőn a magyarok, kúnok, kurok, esztek a németekkel kezdének találkozni, ezeknél az nem divatozott már, ha megvolt is valaha régibb időben.

Lehet-e alítani, hogy a magyarok a *szerződésnek itallal való megerősítését a németektől fogadták el?* Azt sem, mert az a későbbi már keresztyén korban egy általánosabb szertartással volt kapcsolatban, melyet Révész nem vett észre.

Ő ugyanis azt mondja, hogy a németeknél rendes és törvényes szokás volt az adás-vevési szerződéseket *áldomás*-ivással erősíteni meg. Ebben csalatkozik Révész; erről mitsem tudnak a német régiségek. *Ivással,* igenis, szokták a németek is megerősíteni a szerződéseket, de nem *áldomással,* a mire szava sincs a német nyelvnek. Ez már igazán eredeti magyar. Az *áldomás* szó egyik legbecsesebb maradványa a régi magyar pogány hitnek, a melyet a keresztyénség nem irthatott ki, mint nem az *egyház* szót sem. A német nyelv nem mutathat eredeti német szót annak kifejezésére, a mit a latin *offerre* (»opfern«) és *signare* t. i. cruce (»segnen«) szókkal kifejez, s a minek a magyar *áldani* felel meg. A magyar nyelvtudomány által ismeretessé vált már, hogy *imád* eredetileg *vim-áld,* cseremiszül *jum-ult,* azaz »ad deum preces facit; deo sacrificat«; *áldomás,* úgy mint a cseremisz *ultemas,* tehát preces, sacrificium, benedictio. A keresztyén magyar is *imádkozik,* mint a pogány magyar *imádkozott,* habár más is a keresztyén *imádság* tartalma.

Az *áldomás* még sokáig nem ivás, hanem valóságos *áldozat* (sacrificium). Az Anonymus (XVI.) elbeszéli: »Tunc hi tres domini super verticem ejusdem montis terram undiqeu prospicientes, quantum humanus oculus valet, ultra quam dici potest dilexerunt, et in eodem loco more paganismo, occiso equo pinguissimo, magnum *aldumas* fecerunt.« Itt ugyan nem

világos, *áldozatot* ért-e egyedül az író, vagy evést-ivást is. De más helyütt (XXII.) az *aldumas* világosan áldozatot jelent, a melyre azután hét napos lakodalom következik. »Mit midőn Árpád vezérnek és jobbágyainak hírül vittek, igen nagy örömmel örvendének, és pogány szokás szerint áldomást tőnek (more paganismo fecerunt aldumas) és az örömhirt jelentőknek külömbféle ajándékokat adának. Árpád vezér és előkelői ezen örömnek okáért egy egész héten át ünnepélyesen vendégeskedének (solemniter comedebant) s majdnem mindennap megittasodának ily nagy örvendetes történet miatt.« Itt az *áldomás*-t világosan megkülönbözteti az Anonymus a hét napos vendégeskedéstől, vagyis az evéstől-ivástól. A régi bibliafordításban is áll: *Irgalmasságot akarok és nem áldomást* (misericordiam volo et non sacrificium). Kinizsiné imádságos könyvében: *Uram, vesd az áldomást én reám; — atyának, fiúnak és szentlélöknek áldomása.* Rimayhoz egyik levelében így ír Pálfy Kata: *Kedves áldomásival látogatván meg Isten kegyelmedet* (Ipolyi M. Mythologia, 523.).

Ez az áldomás azután a szerződések megkötésénél közönséges szokássá, sőt oly ünnepies szokássá lett, hogy a nélkül azok nem váltak érvényesekké. A legrégibb adás-vevés, áldomással szentesítve, tudtomra, az Anjou-kor okleveleinek I. kötetében *) található, mely Sáros-Patakon 1310-ben történt. Az oklevél egyéb tekintetben is tanulságos lévén, szóról-szóra közlöm:

»Nos magister Achilles plebanus de Potok significamus omnibus praesentibus per tenorem, quod frater Laurencius, prior patrum Eremitarum de Huihel (Ujhely) pro se et pro aliis eiusdem loci Eremitis ex una parte, ex altera vero Martinus filius Zolouk civis de eadem, coram nobis constituti, idem Martinus octo jugera terrae ipsius, quatuor emtitia et quatuor exstirpata sub castro Potok a sinistra magnae viae, quae ducit in villam Potok, in medio terrae villanorum de Ujhely ipsis fratribus Eremitis antedictis ecclesiae S. Egidii Confessoris se confessus est vendidisse pro una marca argenti, quod asseruit ab eisdem plenarie recepisse, perpetualiter possidenda; ita tamen,

*) Anjou-kori Okmánytár. Szerkesztette Nagy Imre. Budapest, 1879. I. köt. a 213. lapon.

quod si quis super ipsam terram praedictos fratres juris serie impediret, ex tunc idem Martinus vel posteri eius ipsos fratres tenebuntur expedire. Haec autem emtio et venditio praesentia et ex voluntate Stephani et Emerici filii Zidlik, Botae et Andreae, Joannis filii Michaelis, et Ladislai filii Warou, et aliorum villanorum villae memoratae, quibus ipse prior et fratres sui *dederunt mercipotum et aldamasium ad bibendum secundum consvetudinem illius loci approbatam*. . . . Nos igitur in hujus rei testimonium ad petitionem partium literas nostras praesentes concessimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum in festo Emerici, anno M°. CCC°. X°.«

A sárospataki oklevélhez időre nézve legközelebb áll (t. i. az én tudtomra) egy 1424-iki szerződés, melyről a kővári porkoláb (Castellanus) Kapusztaner Farkas (Wolfgangus dictus Kapustaner, castellanus Castri Kuwar *) elmondja, hogy *Elka* és *Elpva* a magok és férjeik György meg Henrik nevében, egy szőlőt adtak el örökbe, a szőlő mezsgyés szomszédjainak jelenlétében és beleegyezésével, királyi új denárokban számított *húsz márkáért*. Ezen eladásnál vagy *áldomásnál* (huic autem venditioni seu *victimae bibitionis*) tisztes emberek jelen valának. . . . (Következnek a nevek). Ennek a dolognak emlékezetére adatik ki az oklevél »dominica Epiphaniarum Domini anno Domini M CCCC XXIV.

A sárospataki meg kovári oklevelek világosan mutatják a különbséget a német *litkouf, winkouf, weinkaufskunden, weinkaufsleute, vinum testimoniale* között, meg a magyar ünnepélyesség között. A magyar ünnepélyességben *áldomás, victima* fordúl elő, a minek nincsen nyoma a német ünnepélyességben. S ezen *áldomás* még különbözik vala a puszta ivástól, mert a sárospataki oklevél 1310-ből mercipotus-t és aldamasium-ot említ, jóllehet az eredeti pogány áldomás jelentése bizonyosan már el volt homályosulva, mert az *aldamasium* is »ad bibendum« adatik; de még mindig több vala puszta ivásnál, mivelhogy »victimae bibitio«-nak van nevezve Azután, föltéve, hogy a sárospataki szerződők 1310-ben, vagy a kováriak 1424-ben németül beszéltek, s az oklevelet, melyet

*) Nem olvasom így: *Kővár*, hanem: *Kovár* (Kóvár?), mely Hontban van, a mai Balogi járásban.

a sárospataki plebános »in hujus rei testimonium«, meg a kovári porkoláb »in cujus rei memoriam« kiadtak, *Urkunde*-nak nevezik vala: világos, hogy ez az *urkunde* nekik nem egy volt az *áldomás*-sal.

Az említett két oklevél után (ismét tudtomra) Verbőczi szabálya, vagy ha tetszik, törvénye következik 1514-ből, mely a lopott marháról vagy lóról így rendelkezik (P. III. tit. 34. §. 3.): »Verum fur ille si dixerit in foro libero et communi vel alibi se emisse, et evictorem (quem nos *expeditorem* *) appellamus) non potuerit statuere, *neque hospitem vel alium quempiam, qui mercipotum, hoc est victimam emptionis et venditionis more solito benedixisset,* producere, patibulo reus erit.« A Verbőczi régi fordítása, a debreczeni 1566-iki kiadása szerint, igy adja ezt magyarúl: »De az orv azt mondandja, hogy szabad vásáron vagy közhelyen vagy valahol vette és szavatosát nem adhatja vagy gazdáját, vagy kedig mást, *ki az vételnek áldomását szokás szerint megáldotta,* elő nem hozhatja és nem állathatja, akasztófára leszen méltó.« **)

A teljesebb hasonlítás végett adjuk még a Miskolcz városa 1573-ki jegyzőkönyvéből e következőt:

»Ez tilalmak löttenek ugyan ezen 1573. esztendőben ez felől megmondott Varga Demeter biróságában. . . . . .

. . . . . .

Bornemisza István az ő Innanal (?) egyetembe cserélt egy szőlőt Úszaszy Laszlónétól, mely vagyon az Sz. György

---

*) A sárospataki oklevélben: »ex tunc idem Martinus vel posteri ejus ipsos fratres tenebuntur *expedire*.«

**) A magyar joggyakorlatnak a régi mythologiai korból megmaradt eme jeles maradványát mennyire nem értik, nem becsülik a mai emberek, mutatja Gegus Dániel fordítása:

3. §. »Ha mindenazonát a tolvaj azt állitja, hogy közönséges és szabad vásáron vagy máshol vette, és nem állíthat szavatost, sem gazdát, sem más valakit nem állíthat, ki *adás-vevéskor áldomás mellett szokás szerint szerencsét kivánt volna, akasztófával lakol.*« — Úgy látszik, Révész Imre is csak ily értelemben veszi a régi áldomást, hogy birtoklásba vételt és »azon áldást és óhajtást jelenti, hogy a (vevő) azt hosszú ideig háborítatlanúl bírhassa és használhassa.»

Egyébiránt mennyivel alább áll a mai nyelvünk az 1566-kinál, mutátja a Gegus fordítása, ha a debreczeni kiadáséhoz tartjuk.

hegyen, egyik is másik is az Úszászyné, kit adott Bornemisza Estánnak, vagyon az Bertalan deák mellett; kit István deák adott, vagyon az Veres Pálé mellett. Ehhez adott f. 40 Bornemisza István Úszászynénak.

István deák, az kit adott Úszászynénak, azt megmettette, megnyittatta, megkapáltatta, de az Úszászyné szőlője parlag volt, fedve, metetlen. Ha penig Úszászy Lászlóné az szőlőt, kit Bornemisza István neki adott pénzen, valakinek eladná, hát Bornemisza István pénzével hozzá térhessen mindenek ellen. Ezeknek áldomás italán voltanak első főbiró Varga Demeter, *Bor-áldó* Tomda (Tanda) Péter, Bakos András, Vassy András, Senyei Pál, Czepán Orbán, Zakos Ambrus, Lusz Antal.«

A magyar szerződések megszentesítése tehát *áldozattal* vagyis *áldomással* járt, mely, habár legeleinte is ivással volt összekötve, s utóbb puszta ivássá lett is, a vallásos színt igen sokáig megtartotta. Ilyen vallásos színű áldomásról nincsen szó a német *weinkauf, leitkauf*-nál; azt tehát ezzel azonosítani nem lehet, annál kevesbbé szabad az áldomást a németektől származtatni.

Az áldomás *szó* magyar, mint látjuk, azt a német nyelvből nem kölcsönözte a magyar; az áldomás *szertartás* is magyar, melyet hasonlóképen a némettől való kölcsönvételnek tartani nem lehet, mert *áldozni* minden nép szokott, bármilyen eredetű és nyelvű; s mert a mi kölcsönvét valamely nyelvben az leginkább az idegen kifejezés által is idegennek mutatkozik. *)

Az *áldomást* jellemzi az, hogy a legrégibb, a sárospataki (1310-ki), emlékezetben már azt mondják róla, hogy a *helybeli törvényes szokás szerint* esett meg (secundum consvetudinem illius loci approbatam). A magyar oklevelekben is majdnem állandó kifejezések: »áldomását is megadta *a régi szokás szerint*«; — „*eleinknek régi élő szokások szerint áldomását is*

*) Mondtam már, hogy a német nyelv az *áldani* fogalmat csak a latin *offerre* (opfern) és *signare* sc. cruce (segnen) szókkal fejezheti ki. A gót nyelvben volt *hunsla* áldozat és tisztelet, *hunsljan* áldozni és tisztelni; de *saljan* is áldozni. De a mi különös, *saljan* szállani, megszállani, szálásolni is.

ittuk"; — „városunk *szokás-törvénye szerint*" stb. Tehát ez is nem idegen, hanem eredeti hazai szertartásról bizonyít.

4. Végre van valami a magyar szertartásban, a mi azt hasonlóképen megkülönbözteti a német *leitkauf*-tól, *weinkauf*-tól, s az a *pohárnak felmutatása, felhozatala, feladása.* A hány oklevélben az meg van említve, nemcsak mint kiegészítő, hanem mint fő cselekvény tűnik elő. Rendesen „*az Ukkon-pohár*", „*az tudomány-pohár*" stb. úgy nevezik, továbbá megnevezik a felmutató személyt is. Mind ez azt tünteti fel, hogy a pohár-felmutatást, felhozatalt, feladást különös ünnepiességnek tartják vala; továbbá, hogy az a pohár egy különös, talán a helységben az ilyen szertartásos cselekvényre őrzött, pohár volt. *Ilyenféle pohárnak említését a németben nem találtam még, Grimm sem hozhat fel ilyet.* Mert hogy az a pohár nem a közönséges pohár, a melyből az áldomáson jelen voltak, mint bujdosó pohárból ittak, az ismeretes szólások bizonyítják.

Füzéren 1665-ben Tóth Márton „*mind áldomássát, mind kötö poharát* 15 pénzes borból meghozatta és megadatta.« »Melynek nagyobb bizonyságára — így szól a falu elöljárósága — mi is adjuk falunk pecsétével megerősített levelünket.« Lehet-e ebből Urkunds-becher-t, azaz bizonyság-poharat, vagy tudomány-poharat úgy érteni ki, hogy az az *írott levélnek pohara* legyen?

Rátkán 1596-ban így írának: »Mi eskütt birák és polgárok, ez két félnek igyenlő akaratjokat megertöttük volna ez szőlőnek eladásából és megvételéből, mi ennek áldomását ivók, *Vkkon poharát mutatta föl Kis András,* ennek ellenzője senki nem volt. . . . Az mi Hegyalja törvényünk és szokásunk azt tartja« stb. — következik az evictionak módja.

Azután igy fejezik be: »Adjuk mi ennek nagyobb bizonyságára Vörös-Andrásnak és ő neki minden maradékának az mi falunknak pöcsétivel megpöcsétöltetött levelünket. Actum Rátka 17. Marty, anno 1596.« Ismét világos, hogy az Ukkon-pohár független valami az egész dolgot előadó oklevéltől, s hogy az Ukkon-pohár felmutatása olyan ünnepiesség, mely megtökélli a szertartást, s a melynek megtörténtét is az oklevél elbeszéli. S akár *tudomány-pohár*-nak, akár *áldomás-*

pohár-nak, akár *bizonyság-pohár*-nak nevezik is, mindenkor benne van az elbeszélt történetben, s az oklevélnek tartalmába való.

Hogy pedig igazán nem *Urkunds-becher*-t lehet az Ukkon, Ukon, Urkon, tudomány, bizonyság, áldomás, kötő-poháron érteni, onnan világos, mert a pohár megáldása, vagy a bor megáldása ott és akkor is szokásban vala, a hol és midőn irásban sem foglalták az adás-vevést akár vásáron akár más helyen történt az, mint Verbőczi világosan tanusitja Mind az áldomásnál, mind a soknevü pohárnál fógva tehát felette nagyon különbözik a magyar szertartás a német leitkauf-tól, weinkauf-tól; a »falunk pöcsetivel megpöcséltöltetött levelünk« pedig ugyanaz, mi a német Urkunde; s ilyen *urkunde,* vagy *pöcsétös levél* nélkül is volt boráldás, pohárfelmutatás.

Révész az *Ukkon* vagyis helyesebben *Urkon* poharat visszaadja a német sógoroknak, mint igaz jószágukat. Eléggé meg van mutatva, úgy hiszem, hogy az nem német jószág; hogy azt a magyar soha sem kölcsönözte a némettől, tehát vissza sem kell adnia. De ha meggyőződik Révész, hogy az Ukkon- vagy Urkon-pohár csakugyan nem német jószág: vajjon kinek nyujtsuk, vagy kitől fogadjuk el azt? nyujtsuk-e a finneknek, vagy azoktól fogadjuk-e el? E kérdésekre való feleletet nálunk, a nyelveredetiség és nyelvrokonság homályos fogalma teszi sokak előtt kétségessé. A magyar nyelv *eredeti egy nyelv,* az olyan büszke szó a köztudatban, mint ez: *az eredeti magyar nyelv ázsiai nyelv.* De hát mi az eredeti nyelv; az-e, a minek semmi rokona nincsen? Az már nem lehet, hisz más nyelvek is ázsiaiak, tehát lehet rokona, vagy lehetnek rokonai a magyar nyelvnek. S azokat keresik és találják is mindenütt. De akármelyek is a magyar nyelvnek rokonai, *a rokonság egyedül bizonyos jellemzö közösségben* áll. A rokonságot tehát nem kölcsönvételek teszik, hanem a közös birtok, mely a magyarban is eredeti, a rokon nyelvben is eredeti. A köztudatban, a melyet a történeti nyelvtudomány még át nem hatott, a közös eredeti birtok és a kölcsönvét nem válnak el egymástól. Révész Imre a köztudat nézetéből irta meg, hogy az Ukkon-vagy Urkon-poharat nem nyujthatjuk a finneknek, sem tőlük nem fogadhatjuk el; mert a köztudat kölcsönzést lát a ro-

konságban. Pedig igy áll a dolog: ha bizonyos, hogy az Ukkon- vagy Urkon-poharat nem kölcsönöztük a németektől, s tegyük hozzá, a szlávoktól sem: akkor az nálunk eredeti; s ha netalán a finneknél is megvolna: ezeknél is eredeti az, tehát közös birtok. Se mi nem kölcsönöztük volna a finnektől, se ezek nem kölcsönözték volna tőlünk, hanem közös eredeti hitfogalmakból származó közös szertartás volna az, mind nálunk mind a finneknél. A helyes felfogás ez, a tett kérdésekre csupán ez a helyes felelet.

IV. A magyar jogi régiségeket eddigelé nem igen kutattuk ki. A Verbőczi »Tripartitum opus«-a az első és második részben a magyarországi nemesség jogait tárgyalja; a harmadik rész elején is azon különbségeket hozza elő, a melyeknél fogva a tótországi és erdélyi nemesség külömbözik a magyarországitól. Azután tér által a szabad királyi városokra, melyek magok számára külön jogi szabályokat, valamint kebelökben a czéhek is saját rendet alkothatnak, de a fejedelem jóváhagyása mellett. A 13. 14. Titulusban tárgyalja röviden a városbeliek öröklési, szerződési, meg birtoklási jogait. Még rövidebben szól a székelyek eltérő jogi szokásairól: de az erdélyi szászokat egy szóval sem emliti meg. Azután a 25—33 titulusokban a parasztok állapotját irja le, megjegyezvén, hogy *valamint a jóbágyok viszonyai földesuraikhoz sokfélék, úgy különbözők jogi szokásaik is, a melyeket a helységek régi szokása szerint meg kell tartani.* De a királyi városokon és a földhöz kötött jóbágyok falvain kivül, a melyekben a földesur volt törvénylátó és igazgató, sok más helység vagy falusi község meg püspöki város stb. volt, melyek mind kisebb nagyobb jogi szabadsággal élhetnek vala. Verbőczi maga csak a királyi jászokat, kunokat, ruténeket és bolgárokat veszi ki (demptis Philistaeis, Comanis, Ruthenis et Bulgaris regalibus), mint olyanokat, kik nincsenek a szoros jóbágyság kötelékeiben (mera et perpetua rusticitate subjecti, Tit. 25. §. 2.) De mi tudjuk a számtalan kiadott oklevelekből, hogy egy nagy rakás község különböző szabadság élvezetében vala mind Verbőczi kora előtt, mind utána is. Csak III. Károly alatt kezdődik a nemesség kizáró uralkodása és minden tehertől felmentő kiváltsága akkor változnak a községek jobbféle viszonyai, miután a lakos-

ság is sok helyütt megváltozott, jelesen a magyarság elpusztult volt; sőt némely jog, mint a soltészség és kenészség joga, csak a Mária Therézia által behozott urbéri szabályozás által enyészik el.

A nemesség körében a régi pogány magyar jogi szokásból nem maradt meg semmi, nem is maradhatott meg: hisz a nemes birtok megszerzése, a melylyel a nemesség járt, valamint a birtok nélküli nemesség a királytól és a keresztyén törvények szabta rendtől függött. S a mennyiben a nemesség mind személyi mind birtoki jogait és kiváltságait *magyar* jognak nevezzük, azt csak úgy kell érteni, hogy a *magyar királyságban* divatozott. Abban, mint mondom, a magyar pogány korból semmi jogi nyom nincsen. Hasonlóképen minden jog és kiváltság, a melylyel a katholikus egyházi rend birt és bír mai napig, nem lehet tulajdonképi magyar, hanem a nyúgat európai egyházi jog. — A magyar királyi városok szokásai és jogai még kevesbbé magyar eredetüek, szószerinti értelemben, mert ama városok első lakossága német vala, s kiváltságai is német példák után készültek. A czéhek rendszabályai még németesebbek az eredetre nézve, habár a XVI. de kivált a XVII. században s a XVIII-diknak feléig magyar nyelven adattak is ki a királyok által. A régi magyar jogi szokásnak nyomai tehát csak azon magyar községekben maradtak, legalább maradhattak meg, a melyeket nem szabályoznak vala királyi kiváltságok. S ilyenek nagy számmal voltak mind Verbőczi kora előtt mind annak utána is.

A királyi adományokba, melyeket egyházi személyek irtak, s az iktatási tudósitásokba, melyeket az ugynevezett *hiteles helyek*, tehát egyházi testületek adtak ki, már ez oknál fogva is semmi pogány szertartás nem juthatott be. Hasonlóképen a nemesek fekvő birtok iránt való szerződéseit ugyanazon egyházi testületek irták és adták ki; tehát ezekben sem vala helye valami régi pogány szertartásnak. A szabad kir. városok lakosai pedig a magok birái és tanácsosai előtt szerződtek, természetesen az eredeti német példányjog szertartásai szerint. A királyi kiváltságok által kiemelt kerületek is, kiváltságaik értelmében és határozásaik szerint adtak-vettek, cseréltek-beréltek. Hol találhatjuk tehát lehetőségét is annak, hogy

a régi pogány magyar jogi szokásból valami maradhatott volna?

Az országos vásárokon vagy azokon kivül tett adás-vevési, cserélési stb. *alkukban,* s azon *községekben,* a melyek a sz. k. városok meg a királyi kiváltságok által kiemelt kerületek és a teljes földesuri hatóság alá nyomott faluk között elég számosan kisebb-nagyobb szabadság élvezetében valának. S ime a vásári és vásáron kivüli alkukat a nép *áldomás*-sal, vagy Verbőczi kifejezése szerint »victima emptionis et venditionis«-sal, melyet »more solito« *megáldának*=benedixerunt, szentesitette meg; s a ki részt vett volt az áldomáson, annálinkább a megáldó, teljes bizonyságot tehetett. Ez az *áldomás* a régi pogány szertartásnak egyik igen becses maradványa, mely oly erővel birt, hogy a magyar népről nem csak az országban levő más nyelvü (német, szláv, oláh) lakosságra, hanem az ország területén kivül a szomszéd népekre is kiterjedett. A meddig az *áldomást* ma is megtaláljuk, odáig terjedt volt a régi időben a magyar népnek hatása. S ime azon községekben, a melyek nem mindenestül a földesuri hatóság alatt valának, az adás-vevési, cserélési szerződéseket hasonlóképen *áldomással* szentesitették meg, s a *pohár felmutatásá*-val, felhozatalával, melynek többféle nevei vannak; s azt mind részletesen előadták az oklevelekben, meg-meg-emlitvén, hogy az eleik régi élő törvénye, vagy régi élő szokása szerint, vagy »loci consvetudine approbata« történt meg. 1598. jun. 28. Mádon igy irták le azt: »Cum igitur contractus emtionis firmior et irrevocabilior sit, id potatione Symposii sen *poculo benedictionis* coram nobis et nobiscum constitutis ac praesentibus circumspectis nris Joanne Kozma, Andrea Eszedy, Petro Sipos, in quo omnes praesentes fuimus, nemine prorsus contradictore apparente, publice et manifeste confirmarunt.« (Szilágyi Istvántól). Sőt ez a szokás azon községekben lévő czéhekre is ragad, mert a rimaszombati csapó czéhbe 1656-ban *tudomány-pohárral* tartozik vala belépni a mester.

Annak a pohárnak különböző neve van; Mádon »*poculum benedictionis*«, Füzéren mint láttuk »*kötö-pohár*«, Tályán, Szántón, Ráfkán *Ukkon* (*Ukon*) *pohár*, Körtvélest *Urkon pohár,* mely név, igy irva, Tályán is kétszer fordulna elő;

Rimaszombatban *tudomány-pohár*, *bizonyság-pohár*, *áldomás-pohár*. A különböző elnevezés mutatja, hogy abban egy régi pogány jogi szertartásnak maradványa lappang, melynek eredeti jelentése már el vala homályosúlva, de a melynek alkalmazását az *eleik régi élő törvénye*, vagy *szokása*, vagy *loci consvetudo approbata* még folyvást helyeslé. S ezt a régi pogány jogi szertartást méltán tartjuk *magyar*-nak, mint magát az *áldomást* is. Német kölcsönvétnek annál kevesbbé alíthatni, mert nem ott akadunk reá, a hol a német jogi szokás divatozott, ugy mint a sz. k. városokban, továbbá a szepesi és erdélyi szászoknál. Nevezetes egyébiránt az, hogy eddigelé az a pohár csak Zemplén, Abauj, Gömör, Torna, Kishont, Nagyhont, és Borsod megyékben tünt elő. Meglátjuk, nem találjuk-e még másutt is; mert úgy hiszem, hogy a mai felolvasás ujra felkölti a figyelmet erre a tárgyra.

Különböző neve a pohárnak részint ismeretes, részint ismeretlen, mint az *Ukkon* vagy *Urkon*, mely a *pohár* szó miatt *Ukkom*-nak, *Urkom*-nak is hangozhatik. Én, mint előadtam, az *Urkon*-t inkább az *Ukkon* elváltozásának, tehát ezt eredetiebbnek tartom; továbbá se nyelvtudományi, se történelmi lehetetlenséget nem látok abban, hogy ezt az *Ukkon*-t vagy *Ukon*-t némi viszonyban gondoljuk a finn Ukko-val. Egyébiránt még mindég *előbb való az Ukkon-nak valóságos léte*, mint annak magyarázata, melyet ujabb adatok felmerüléséig halasztani lehet.

Végül megemlitem, hogy a pohárnak szereplését másutt is találjuk. Henszlmann az anthropologok és régészek nemzetközi gyülésén (Budapest, 1876.) a gót müvészetről értekezvén, felhozá, hogy Jerney keleti utazása leirásában*) négy kőszobornak képét közli, melyek *poharat szoritva* tartanak a köldök táján. Ilyen kőszobrok déli Oroszországban fordulnak elő sirdombokon, tetemes számmal. Henszlmann *Rysbrocke* (Rubriquis) tudósítását is közli, a ki 1253-ban a franczia király Sz. Lajos által követül küldeték a tatár nagy khánhoz. Krimiában és déli Oroszországban ilyen szobrot sokat láta Rysbrocke, s arról ezt írá: »A kúnok nagy sír-

*) Jerney János keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett. 1844—1845. Másod. kötet, Pesten, 1851.

dombot csinálnak s ezen szobrot állítanak fel, melynek arcza kelet felé van fordúlva, s mely poharat szorít a köldök tájára; a gazdagoknak pyramisokat is raknak, azaz ékbe összefutó házikókat; néhol téglából épített nagy tornyokat is láték.« (Comani faciunt magnum tumulum et erigunt ei statuam versa facie ad orientem, *tenentem scyphum ad umbiculum;* fabricant etiam divitibus pyramides, id est domunculas acutas, et alicubi vidi magnas turres de tegulis coctis.) Rysbrocke idejében tehát az Oroszország déli részeiben lakott és lakó kúnok divatja vala ezen szobrok állítása; s a mely szobrokat Jerney látott, ezeket is azokhoz kell sorolni. — De Henszlmann az oláh *Petroassában* 1837-ben tett leletre hivatkozván, melyet Athanarik gót király kincsének tartanak, s hivatkozván azon 15 szoborra, melyek Spanyolországból a bécsi világkiállításra küldettek 1873-ban, *gót müvészet*-nek tartja mind az affélét. Az úgynevezett petroassai kincsben van egy csésze, annak közepében egy arany ember-alakocska ül, mely két kezével egy poharat szorít a köldökéhez, épen úgy, mint a Jerney közölte kőszobrok. *) Az *Yecla* nevű spanyol helységben talált szobrok nőket ábrázolnak, de ezek is kezeik között poharat tartanak a köldök tájékán. Minthogy, igy okoskodik Henszlmann, valamennyi barbár nép között csak a gótok készítettek szobrokat: tehát mind ezeket a gót művészeknek kell tulajdonitani.

Azonban maga Henszlmann tovább menvén, s a skytháknál is azt a szokást találván Herodotus szerint (IV. 8—10.), hogy az öveik közepéről függő aranypoharat viseltek. (ἐπ' ἄκρης τῆς συμβολῆς (t. i. az övnek csatjáról) φιάλην χρυσέην), gyengíti okoskodásának bizonyítását. Mert ha már Kr. e. 450 tájban Herodotus skytháinál találjuk azt, s utóbb a Kr. u. a XIII. században a kúnoknál is: azt kell inkább gondolnunk, hogy e pohár-viselés déli Oroszországban mind a gótok előtt, mind azok után is divatozott sokféle népnél, tehát a gótoknál is, a kik ezt a szokást még Spanyolországban is foly-

*) A «Congrés international d' Antropol. et d' Archéolog. Préhistoriques. Compte-Rendu de la 4-éme Session, Copenhagae, 1869. Copenhagen, 1875.« A 361—372. lapjain Odobesco »Notice sur le trésor de Pétrossa« közli a rajzokkal és képekkel együtt.

taták. Henlszmann e poharat *fejő edénynek* tartja, mert a dél-oroszországi népek ló-tejjel élvén, ilyen edényre mindig szükségök vala. Ez azután hitszertartásos jelvénynyé válván, még a spanyolországi gótoknál is megmaradt, a kik sirdombi szobraikat avval diszítik vala. Én inkább *áldozó pohárnak* gondolnám legeleinte is; mert, úgy hiszem, nem a közönséges használatu edény vagy szerszám, hanem olyan, mely hitszertartásra szolgál, válik jelvénynyé, melyet azután a szokás őriz meg akkor is, midőn hitbeli jelentősége már elenyészett a tudatból. Ilyen áldozó pohár vala nyilván a mi soknevü poharunk is, ámbár ez által nem akarom a skytha, gót és kún pohárral egynek tartani. A finneknél divatozott *Ukon malja* (Ukko pohara), s a svédeknél mai napig a pohárköszöntésnél szokásos *Thor-skål* (Thor isten csészéje vagy pohara) talán közelebb állanak a mi poharunkhoz. Hát a székelyek pohara, melyről a székely szó-hagyomány tud, nemde hasonlóképen olyanféle, a milyen a Zemplén, Abauj, Gömör, Torna, Kishont, Nagyhont és Borsod megyékben a szerződéseknél szerepelt a mult századokban?

Az Ukkon-pohár egy régi magyar jogi szokásnak egy maradványa, a melyet nem kölcsönöztünk a németektől, tehát ezeknek vissza sem kell adnunk, de a melyet nem is szükség a finnektől fogadnunk el, vagy vele azokat kinálni meg: hanem csak összehasonlitás végett mutatjuk fel a mienket, s kérjük ide az övéket, hogy lássuk, a közös örökség miben vág össze, miben nem. Sőt ilyen összehasonlitás végett a régi skytháknál, a gótoknál és kunoknál is el-ellátogathatunk.

Toldat.

A 23. lapon ezt mondom: »A magyar szerződések tehát *áldozattal* vagyis *áldomással* jártak, mely — habár legeleinte is ivással volt összekötve s utóbb puszta ivássá lett is, a vallásos szint igen sokáig megtartotta.« Továbbá a 28. lapon: »Ez az *áldomás* a régi pogány szertartásnak egyik igen becses maradványa, mely oly erővel bírt, hogy a magyar népről nemcsak az országban lévő más nyelvű (német, szláv, oláh) lakosságra, hanem az ország területén kivül a szomszéd népekre is terje-

dett« stb. Ennek jeles igazolását a következőkben is találjuk.

A »Történelmi Tár« 1879-ik évfolyama 407—409. l. egy Kőszegen 1594-ben kiadott horvát nyelvű oklevél áll, mely szerint az ottani horvát község birája és tanácsosai előtt a megnevezett felek egy darab földet adnak-vesznek örökbe. »Annál jelen valának jó tisztességes emberek mint *áldomásozók*, s az *első áldomásozó* Vrachevich Vid, a ki reája (a történt dologra) *imádkozott* az Istenhez (i na to biše *aldomašnici* dobri i počtovani muži; *prvi aldomašnik*, Vid Vr. ki je *nato Boga nolil.*).« Ime, az *első áldomásozó* (másutt az Ukkon stb. pohár felmutatója) imádkozott az Istenhez. — Egyébiránt ez az első példa a Dunán-tulról.

Polczár Eljárásjogi tanszék

Negyedik kötet. 1873—1875.

I. Szám. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit roszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére, különös tekintettel a magyarra. Brassai Sámuel r. tagtól 1874. 151 l. . . . . 40 kr.

II. Szám. Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet öt khálymik dana hangjegye. 1874. 32 l. . . . . 20 kr.

III. Szám. A classica philologiának és az összehasonlitó árja nyelvtudománynak mive ése hazánkban. Székfoglaló Bartal Antal l. tagtól 1874. 182. l. . . . . 40 kr.

IV. Szám. A határozott és határozatlan mondatról. Barna Ferdinand l. tagtól 1874. 31 l. . . . . 20 kr.

V. Szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. Dr. Goldziher Ignácztól. 1874. 42 l. . . . . 20 kr.

VI. Szám. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyüléséről. Hunfalvy Pál r. tagtól. — II. A németországi philologok és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyüléséről. Budenz József r. tagtól. 1875. 23 l. . . . . 15 kr.

VII. Szám. Az új szókról. Fogarasi János r. tagtól . . . 15 kr.

VIII. Szám. Az új magyar orthologia. Toldy Ferencz r. tagtól. 1875. 29 l. . . . . 15 kr.

IX. Szám. Az ik-es igékről. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1875. 32 l. 15 kr.

X. Szám. A nyelvujitásról. Szarvas Gábor l. tagtól. 1875. 25 lap. 15 kr.

Ötödik kötet. 1875—1876.

I. Szám. Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. Barna Ferdinand l. tagtól. 1875. 40 l. . . . . 25 kr.

II. Szám. A neo- és palaeologia ügyében. Brassai Sámuel r. tagtól. 1875. 48 l. . . . . 30 kr.

III. Szám. A hangsúlyról a magyar nyelvben. Barna Ferdinánd lev. tagtól. 1875. 48. l. . . . . 30 kr.

IV. Szám. Brassai és a nyelvujitás. Ballagi Mór r. tagtól. 1876. 22 l. 15 kr.

V. Szám. Emlékbeszéd. Kriza János l. t. felett Szász Károly l. tagtól. 1876. 40 l. . . . . 25 kr.

VI. Szám. Művészet és nemzetiség. Bartalus István l. tagtól. 1876. 35 l. . . . . 20 kr.

VII. Szám. Aeschylos. Télfy Iván lev. tagtól. 1876. 141 l. . . . 80 kr.

VIII. Szám. A mutató névmas hibás használata. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1876. 15 l. . . . . 10 kr.

IX. Szám. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvujitásra nézve. Imre Sándor l. tagtól 1876. 27. l. . . . . 60 kr.

X. Szám. Bérczy Károly emlékezete. Arany László l. tagtól . 10 kr.

Hatodik kötet. 1876.

I. Szám. A hágy aspiráták kiejtéséről a zenében. Mayr Aurél-tól . . . . . 10 kr.

II. Szám. A mindsuk szertartásos könyve. Bálint Gábortól . 10 kr.

III. Szám. A romaiak satirajáról és satirairól. Dr. Barna Ignácz l. tagtól . . . . . 20 kr.

IV. Szám. A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében összehasonlítva a keleti arabokéval. Goldziher Ignácz l. tagtól . . . . . 50 kr.

V. Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött. Szász Károly r. tagtól 10 kr.

VI. Adalékok m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. Szilágyi István l. tagtól. II. Vaszary Kolozstól. III. Révész Imre l. tagtól. . . . . 60 kr.

VII. Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. Bartalus István l. tagtól. . . . . 10 kr.

VIII. A mordvaiak történelmi viszontagságai. Barna Ferdinánd l. tagtól . . . . . 20 kr.
IX. Eranos. Télfy Iván lev. tagtól . . . . . 20 kr.
X. Az ik-es igékről. Joannovics György l. tagtól . . . . 40 kr.

Hetedik kötet.

I. Egy szavazat a nyelvujitás ügyében. Barna Ferdinánd l. tagtól 50 kr.
II. Podhorszky Lajos. magyar-sinai nyelvhasonlitása. Budenz József r. tagtól . . . . . 10 kr.
III. Lessing (székfoglaló). Zichy Antal lev. tagtól. . . . . 20 kr.
IV. Kapcsolat a Magyar és szomszéd irodalom között. Barna Ferdinánd, lev. tagtól. . . . . 10 kr.
V. Néhány ősmüveltségi tárgy neve a magyarban. Barna Ferdinánd l. tagtól. . . . . 30 kr.
VI. Rankavis Kleon ujgörög drámája. Télfy Iván lev. tagtól. Ára 30 kr.
VII. A nevek nk és ük személyragairól. Imre Sándor l. tagtól. . 20 kr.
VIII. Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött. Ballagi Mór r. tagtól 20 kr.
IX. A török-tatár nép primitiv culturájában az égi testek. Vámbéry Ármin r. tagtól . . . . . 10 kr.
X. Bátori László és a Jordánszky-codex bibliaforditása. (Székfoglaló.) Volf György l. tagtól . . . . . 10 kr.

Nyolczadik kötet.

I. Corvin-codexek. Dr. Ábel Jenőtől . . . . . 60 kr.
II. A mordvaiak pogány Istenei és ünnepi szertartásai. Barna Ferdinánd l. tagtól . . . . . 50 kr.
III. Orosz-lapp utazásomból. Dr. Genetz Árvidtól . . . . 20 kr.
IV. Tanulmány a japáni müvészetről. Gróf Zichy Ágosttól. . 1 frt.
V. Emlékbeszéd Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhünyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, Pázmándon rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbizásából tartotta Szász Károly r. t. 10 kr.

A HELYES MAGYARSÁG ELVEI

IRTA

PONORI TEWREWK EMIL.

TARTALMA:

I. A nyelv mivoltáról. II. Nyelvünk viszontagságáról. III. Idegen szavaink. IV. Nyelvérzék és népetymologia. V. Purismus. VI. Neologismus. VII. Mondattan. VIII. A forditásról. IX. A helyes magyarság elvei.

Ára 50 kr.

A magyar nyelvujitás óta divatba jött idegen és hibás szólások birálata,

tekintettel

az ujitás helyes módjára.

Irta

Imre Sándor,

a magy. tud. Akadémia l. tagja.

TARTALOM:

Bevezetés. — I. Hangtani ujitások. — II. Szóragozás. — III. Szóképzés. — IV. Szófüzés. — V. Stil.

Ára 1 frt.